"नारिकेलं सतोयञ्च लवणेन सुपूरितम्।
मृदाववेष्टितं शुष्कं पक्वं गोमयवह्निना॥
पिप्पल्या भक्षितं हन्ति शूलं हि परिणा-
मजम्।
वातिकं पैत्तिकञ्चापि श्लैष्मिकं सान्निपातिकम्॥"
इति नारिकेलक्षारः॥*॥

अथान्नद्रवस्य चिकित्सा।

"अन्नद्रावाख्ये शूले तु न तावत् स्वास्थ्यमश्नुते
यावत् कटुकपीताम्लमन्नं न च्छर्दयेद्द्रवम्॥
जातमात्रे जरत्पित्ते शूलमाशु विनाशयेत्।
पित्तार्त्तं वमनं कृत्वा कफार्त्तञ्च विरेचनम्॥
अन्नद्रवे च तत् कार्य्यं जरत्पित्ते यदीरितम्।
जरत्पित्तेऽपि तत् पथ्यं प्रोक्तमन्नद्रवे तु यत्॥
आमपक्वाशये शुद्धे गच्छेदन्नद्रवः शमम्।
माषेण्डरीं सलवणां सुस्विन्नां तैलपाचिताम्॥
तादृशीं सर्पिषा खादेदन्नद्रवनिपीड़ितः।
धात्रीफलभवं चूर्णमयश्चूर्णसमन्वितम्।
यष्टीचूर्णेन वा युक्तं लिह्यात् क्षौद्रेण तद्गदे।
श्यामकतण्डुलैः सिद्धं सिद्धं कोद्रवतण्डुलैः॥
प्रियङ्गुतण्डुलैः सिद्धं पायसं ससितं हितम्॥"
प्रियङ्गुः कङ्गुविशेषः।
"गौड़िकं शौरणं कन्दं कुष्माण्डमपि भक्षयेत्।
कलाययवशक्तून् वा शक्तून् वा लाजसंयुतान्॥"
गौड़िकं गुड़ेन संस्कृतं पक्वान्नम्॥*॥
"कुलत्थशक्तूनथवा दध्नाद्याद्दधिकं तथा॥
चणकानामथो शक्तून् कोद्रवस्यौदनं तथा॥"
दधिकं दध्ना संस्कृतं भक्तम्। महेरि इति
लोके॥*॥
"गोधूममण्डकं तत्र सर्पिषा गुड़संयुतम्॥
ससितं शीतदुग्धेन मृदितं क्वथितं हितम्॥
अन्नद्रवो दुश्चिकित्स्यो दुर्व्विज्ञेयो महागदः।
तस्मात्तस्य प्रशमने परं यत्नं समाचरेत्॥
अन्नद्रवे जरत्पित्ते वह्निर्मन्दो भवेद्यतः।
तस्मादत्रान्नपानानि मात्राहीनानि कारयेत्॥
कलाययवगोधूमाः श्यामाकाः कोरदूषकाः।
राजमाषाश्च माषाश्च कुलत्थाः कङ्गुशालयः॥
दधिलुप्तरसं क्षीरं सर्पिर्गव्यं समाहिषम्।
वास्तूकं कारवल्ली च कर्कोटकफलानि च॥
वर्हिणो हरिणा मत्स्या रोहिताद्याः कपि-
ञ्जलाः।
एतस्मिन्नामये शस्ता मता मुनिचिकित्सकैः॥"
दधिलुप्तरसं दध्ना लुप्तः कृतो रसो यस्य तत्।
क्षीरं दधियुक्तं क्षीरमित्यर्थः॥*॥
"गुड़ामलकपथ्यानां चूर्णं प्रत्येकशः पलम्।
त्रिपलं लोहकिट्टस्य तत् सर्व्वं मधुसर्पिषा॥
समालोड्य समश्नीयादक्षमात्रं प्रमाणतः।
आदिमध्यावसानेषु भोजनस्य निहन्ति तत्॥
अन्नद्रवं जरत्पित्तमम्लपित्तं सुदारुणम्।
परिणामसमुत्थञ्च शूलं संवत्सरोत्थितम्॥"
इति गुड़मण्डूरम्॥*॥
"व्यायामं मैथुनं मद्यं लवणं कटुकं रसम्।
वेगरोधं शुचं क्रोधं विदलं शूलवान् त्यजेत्॥"
इति शूलामपरिणामशूलान्नद्रवजरत्पित्ताधि-
कारः। इति भावप्रकाशः॥*॥ अपि च।
"अर्कपत्रं गृहीत्वा तु मन्दाग्नौ तापयेच्छनैः।
निष्पीड्य पूरयेत् कर्णौ कर्णशूलं विनश्यति॥*॥
साञ्जनञ्च घृतं क्षौद्रं लवणं ताम्रभाजने।
घृष्टं पयःसमायुक्तं चक्षुःशूलहरं परम्॥"
साञ्जनञ्च इत्यत्र ताम्बूलञ्च इति वा पाठः॥
"चूर्णमामलकस्यैव पीतं शूलहरं परम्॥"
इति गारुड़े १८३।१९५।१९४ अध्यायाः॥
किञ्च।
"सामुद्रं सैन्धवं क्षारो राजिका लवणं विड़म्।
कटु लोहरजः किट्टं त्रिवृत् शूरणकं समम्॥
दधिगोमूत्रपयसा मन्दपावकपाचितम्।
एतच्चाग्निबलं चूर्णं पिबेदुष्णेन वारिणा॥
जीर्णे जीर्णे च भुञ्जीत माषादिघृतभोजनम्।
नाभिशूलं मूत्रशूलं गुल्मप्लीहभवञ्च यत्॥
सर्वं शूलहरं चूर्णं जठरानलदीपनम्।
परिणामसमुत्थस्य शूलस्य च हितं परम्॥"
इति गारुड़े १९९ अध्यायः॥
तस्य उपपापजत्वं यथा,—
"जलोदरयकृत्प्लीहशूलरोगव्रणानि च।
श्वासाजीर्णज्वरच्छर्द्दिर्भ्रममोहगलग्रहाः।
रक्तार्बुदविसर्पाद्या उपपापोद्भवा गदाः॥"
इति शातातपीयकर्म्मविपाकः॥

शूलकः, पुं, (शूल इव दुर्व्विनीतत्वात्। कन्।) दुर्वृत्तघोटकः। इति हलायुधः॥ अत्र शूकल इत्यपि पाठो दृश्यते। यथा,—
"विनीतस्तु साधुवाही दुर्विनीतस्तु शूलकः।"
इति हेमचन्द्रः॥

शूलग्रन्थिः, स्त्री, मालादूर्व्वा। इति राजनिर्घण्टः

शूलघातनं, क्ली, (शूलं तद्रोगं घातयतीति। हन+णिच्+ल्युः।) मण्डूरम्। इति शब्द-चन्द्रिका॥

शूलघ्नः, पुं, (शूलं हन्तीति। हन+टक्। तुम्बुरु-वृक्षः। इति रत्नमाला॥ शूलघातके, त्रि,॥ (यथा, सुश्रुते। १। ४५।
"सर्पिर्मण्डस्तु मधुरः सरो योनिश्रोत्राक्षि-शिरसां शूलघ्नः इति॥")

शूलद्विट्, [ष्] पुं, (शूलस्य द्विट् शत्रुः।) हिङ्गुः। इति रत्नमाला॥

शूलधन्वा, [न्] पुं, (शूलो धनुर्यस्य।) शिवः। इति शब्दरत्नावली॥

शूलधरः, पुं, (शूलस्य धरः।) शिवः। इति शब्द-रत्नावली॥

शूलधरा, स्त्री, (शूलस्य धरा।) दुर्गा। इति शब्दरत्नावली॥

शूलधारिणी, स्त्री, (शूलं धरति या। धृ+णिनिः।) दुर्गा। यथा,—
"सती साध्वी भवप्रीता भवानी भवमोचनी।
आर्य्या दुर्गा जया आद्या त्रिनेत्रा शूल-
धारिणी॥"
इति तन्त्रसारधृततच्छ्रुतनामस्तोत्रम्॥

शूलधृक्, [ज्] स्त्री, (शूलं धर्ज्जतीति। धृज्+क्विप्।) दुर्गा। इति त्रिकाण्डशेषः॥ महादेवे, पुं॥ (शूलधृत्-इत्येव क्वचित् पाठः॥)

शूलनाशनं, क्ली, (शूलं नाशयतीति। नश+णिच्+ल्युः।) सौवर्च्चललवणम्। इति हेमचन्द्रः॥

शूलपत्री, स्त्री, (शूलवत् पत्रमस्याः। ङीष्।) शूलीतृणम्। इति राजनिर्घण्टः॥

शूलशत्रुः, पुं, (शूलस्य शत्रुः। एरण्डवृक्षः। इति शब्दचन्द्रिका॥

शूलहन्त्री, स्त्री, (शूलं हन्तीति। हन+तृच्। ङीप्।) यवानी। इति राजनिर्घण्टः॥

शूलहृत्, पुं, (शूलं हरतीति। हृ+क्विप्।) हिङ्गुः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

शूला, स्त्री, दुष्टवधार्थकीलकः। वेश्या। इति विश्वः॥

शूलाकृतं, त्रि, (शूलेन कृतम्। "शूलात् पाके।" ५। ४। ६५। इति डाच्।) लौहादिशलाकया विद्धं पक्वमांसम्। कावाव् इति पारस्यभाषा। तत्पर्य्यायः। भटित्रम् २ शूल्यम् ३। इत्यमरः॥ वासितारम् ४। इति जटाधरः॥ शूलिकम् ५ इति शब्दचन्द्रिका॥ अस्य गुणाः शूल्यशब्दे द्रष्टव्याः॥

शूलिकं, क्ली, (शूलः निमित्तत्वेनास्त्यस्येति। शूल+ठन्।) शूलाकृतम्। इति शब्दचन्द्रिका॥

शूलिकः, पुं, शशकः। इति हेमचन्द्रः॥ (शूलः अस्यास्तीति। ठन्।) शूलयुक्ते, त्रि,॥

शूलिनः, पुं, भाण्डीरवृक्षः। इति शब्दमाला॥

शूलिनी, स्त्री, (शूलं अस्या अस्तीति। शूल+इनि। ङीप्।) दुर्गा। यथा,—
"खड्गिनी शूलिनी घोरा गदिनी चक्रिणी
तथा॥
शङ्खिनी चापिनी बाणभुशुण्डीपरिघायुधा॥"
इति देवीमाहात्म्यम्॥

शूली, [न्] पुं, शूलमस्यास्तीति। शूल+इनिः। शिवः इत्यमरः॥ (यथा, महाभारते। ३। ८४। ८४।
"ततो गृध्रवटं गच्छेत् स्थानं देवस्य शूलिनः॥"
शशः। इति भावप्रकाशः॥ शूलास्त्रधारके शूलरोगयुक्ते च त्रि। यथा,—
"वर्जयेद्विदलं शूली कुष्ठी मांसं क्षयी स्त्रियम्।
इति वैद्यकम्॥
तस्य कारणं प्रायश्चित्तञ्च यथा,—
"शूली परोपतापेन जायते तत्प्रमार्ज्जकः।
सोऽन्नदानं प्रकुर्व्वीत तथा रुद्रं जपेन्नरः॥"
इति शातातपीयकर्म्मविपाकः॥

शूली, स्त्री, तृणभेदः। तत्पर्य्यायः। शूलपत्री २ अशाखा ३ धुम्रमूलिका ४ जलाश्रया ५ मधु-लता ६ पिच्छिला ७ महिषीप्रिया ८। अस्या गुणाः। पिच्छिलत्वम्। कोष्णत्वम्। गुरुत्वम्। गौल्यत्वम्। बलप्रदत्वम्। पित्तदाहहरत्वम्। रुच्यत्वम्। दुग्धवृद्धिकारित्वञ्च। इति राज-निर्घण्टः॥